

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۴	دیباچه‌ای بر ویرایش دوم
	بخش اول: تاریخچه قالیچه
۱۳	فصل اول: رونق دوباره فرش
۴۱	فصل دوم: این روزها قالیچه‌های شرقی چگونه تولید می‌شوند؟ و چرا این قالیچه‌ها ...
۵۲	فصل سوم: چالش‌های قالیچه‌های جدید
	بخش دوم: فرش‌های مناطق مختلف
۸۷	فصل چهارم: قالیچه‌ها و فرش‌های ترکیه
۱۱۱	فصل پنجم: قالیچه‌ها و فرش‌های تبت و نپال
۱۲۸	فصل ششم: قالیچه‌ها و فرش‌های پاکستان
۱۵۷	فصل هفتم: قالیچه‌های هندوستان
۱۷۹	فصل هشتم: قالیچه‌های افغانستان
۱۹۱	فصل نهم: قالیچه‌های چین
۲۰۵	فصل دهم: فرش‌های ایران
۲۲۰	فصل یازدهم: قالیچه‌ها و فرش‌های مصر
۲۳۹	اصطلاح‌نامه و اسامی خاص
۲۷۲	منابع و مأخذ

پیشگفتار

بازاریابی صنایع دستی ایران به‌ویژه فرش، به روزآمدی و توجهی بیش از پیش نیاز دارد. این روزها مشکلات اقتصادی و مالی، و گرانی فرش دست‌باف (در مقایسه با رقبايش) سبب استقبال خانواده‌ها از خرید فرش‌های ماشینی در ایران و رکود بازار فرش شده است. بنابراین یکی از راهکارهای اساسی برای تولید و رونق بازار فرش دست‌باف، دستیابی به بازارهای جهانی به‌ویژه کشورهای اروپایی و امریکاست که نگاهی هنرمندانه و عتیقه‌گرایانه به چنین محصولات کاربردی و تزیینی دارند. طی دهه‌های اخیر، منافع اقتصادی بازار فرش سبب شد افزون بر بازرگانان کشورهای صاحب این صنعت-هنر، افراد دیگری از کشورهای خریدار و متقاضی، وارد این بازار شوند و با تأسیس شرکت‌ها و کارگاه‌های بزرگ و کوچک در کشورهای تولیدکننده فرش، سود سرشاری را نصیب خود و کشورشان کنند. این امر تأثیری مستقیم و غیر قابل انکار بر تحولات اخیر فرش از نظر طرح، اندازه، نقش، رنگ و مانند این‌ها داشته است. آگاهی از این وقایع در ایجاد اشتغال و رونق بازار فرش مؤثر است.

یکی از تاجران امریکایی که عمر خود را در این راه صرف کرده و طی ده‌ها سال تقریباً همه کشورهای تولیدکننده فرش دست‌باف را درنوردیده، امیت آیلند است. وی پس از مدت‌ها سیروس‌سیاحت در جهان فرش و اشراف بر بازار پرسود این محصول شرقی به همراه برادرش، موری، شرکت «قالیچه شرقی» را در ۱۹۶۹ در برکلی کالیفرنیا تأسیس کرد. با آغاز کار شرکت تلاش برادران آیلند برای سفرهای تحقیقاتی به افغانستان، ایران، ترکیه، قفقاز، ارمنستان، نپال، هند، پاکستان، ازبکستان و دیگر نقاط برای خرید قالیچه‌های شرقی منظم‌تر، هدفمندتر، و به‌روزتر شد. برادران آیلند از طریق خبرنگار، کتاب، نمایشگاه، سمینار، فیلم، و ارائه گزارش به عموم صاحب‌نظران و دست‌اندرکاران، قالیچه‌های شرقی را در منطقه سانفرانسیسکو معرفی کردند و همین باعث شکوفایی بازار فرش‌های شرقی در این منطقه شد. در حال حاضر، امیت آیلند مالک قدیم‌ترین فروشگاه قالیچه در برکلی در شمال کالیفرنیاست. فروشگاه‌های بزرگ با مساحت ۵۵۰۰ مترمربع که تعداد زیادی از انواع فرش‌های شرقی قدیمی و جدید در آن به نمایش و فروش گذاشته شده است. توجه به رنگ‌دانه‌های طبیعی و نظارت گسترده بر کارگاه‌های

قالی‌بافی در شرق، او را به یکی از پیشروان جنبش بهره‌گیری از رنگ‌دانه طبیعی و تولید سنتی فرش تبدیل کرده است. تلاش دوچندان او در دنیای مجازی، بیش از پیش بر رونق بازار فرش در برکلی افزوده است به گونه‌ای که این روزها بهترین قالیچه‌های شرقی در فروشگاه‌های آنلاین به خریداران عرضه می‌گردد. بنابراین، بی‌راه نیست که کتاب پیش رو را نتیجه تلاش‌های دقیق او در موضوعات تخصصی فرش مانند رنگ‌رزی، مواد مرغوب، بافت، تنوع تولید، سلاقی و علاقی خریداران فرش، و مانند این‌ها بدانیم. کتاب مذکور که ترجمه چاپ دوم آن است، متنی معتبر و قابل اعتماد درباره قالیچه‌های شرقی بافته‌شده به روش‌های سنتی و جدید است. در این کتاب ویژگی‌های فرش ایران و کشورهای صاحب‌نام بیان شده، و روش‌های کارآمدی پیشنهاد شده که پسند جامعه جهانی است و می‌تواند به شکوفایی اقتصادی فرش کمک کند. از طرف دیگر خوشبختانه طی سال‌های اخیر آموزش فرش دست‌باف در کنار سایر هنرهای صناعی، مورد توجه وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، ادارات و دیگر مراکز دولتی و خصوصی قرار گرفته است. راه‌اندازی رشته فرش و کارگاه‌های متنوع مرتبط با آن در دانشگاه‌ها یکی از اقدامات ارزشمند در این راستاست. این فعالیت‌ها سبب شد تا جوانان علاقه‌مند این مرزوبوم هم به صورت عملی با بافت و تهیه فرش آشنا شوند؛ و هم با نگارش رساله‌ها، پایان‌نامه‌ها، و مقالات متعدد، و هم پژوهش‌های بنیادی و کاربردی فراوان در گستره فرش و فرش‌بافی سنتی ایران به تولید دانش در این زمینه پردازند. این کتاب با هدف بهره‌گیری از تجارب این فرد موفق در بازار فرش ترجمه شده است، به این امید که بتواند در توسعه تولید و گسترش بازارهای فرامرزی تأثیرگذار باشد. قبل از مطالعه کتاب حاضر نکات زیر را مد نظر قرار دهید:

۱. با هدف استفاده بهینه و راحت از مطالب کتاب، متن موجود روان و سلیس ترجمه شده است با این رویکرد که ضمن حفظ و امانت‌داری سخنان نویسنده محترم، بهره‌برداری برای دانشجویان و مخاطبان گرامی سهل‌تر باشد.
۲. کتاب به سبب تخصص و تجربه قابل توجه نویسنده و بحث در خصوص کشورها و مناطق مختلف، با واژگان و عبارات محلی و فنی فراوانی همراه است. تلاش زیادی شد تا ضمن ساده‌سازی واژه‌ها و نزدیک کردن آن‌ها به زبان فارسی، درکشان راحت‌تر شود.
۳. نویسنده محترم در موارد متعدد صرفاً به آوردن واژگان تخصصی اکتفا کرده و توضیح چندانی درباره آن‌ها نداده است. حدود ۲۱۰ واژه و اصطلاح از متن اصلی استخراج شد و همراه با توضیحات مفصل در قالب «اصطلاح‌نامه و اسامی خاص» تدوین گردید که پیوست همین کتاب است.

۴. برای نگارش صحیح تر واژگان و اصطلاحات زبان‌های دیگر نظیر ترکی و افغانی از متخصصان این حوزه‌ها کمک گرفته شد تا امکان خطای املائی، نگارشی و معنایی به حداقل برسد. برای فارسی‌نویسی صحیح تر واژگان انگلیسی بنا به پیشنهاد بخش ویراستاری سازمان «سمت»، از کتاب فرهنگ تلفظ نام‌های خاص نوشته فربرز مجیدی استفاده شد.

۵. اگرچه اصل کتاب حدود ۱۵ سال پیش نگارش یافته است، اما هنوز زبان گویای وضعیت فرش ایران در دوره کنونی است و همچنان نظرات پیشتازانه‌اش می‌تواند کارآمد و مفید باشد.

۶. کتاب را نویسنده‌ای امریکایی نوشته، از این رو در وصف فرش‌ها از مقیاس‌ها و معیارهای متفاوت و با رویکرد انگلیسی- امریکایی بهره برده است. در بیان اندازه، عرض، طول، مساحت، تعداد گره و مانند آن‌ها از فوت، فوت مربع، اینچ، اینچ مربع و مانند این‌ها استفاده شده است که برای درک بهتر این خصوصیات همه اندازه‌ها و مقیاس‌ها به محاسبات ایرانی برگردانده شد.

در پایان باید اعتراف کرد که بدون همکاری و حمایت متولیان محترم سازمان «سمت» به‌ویژه جناب آقای منصور براهیمی، مدیر محترم گروه هنر، تهیه و چاپ این کتاب میسر نبود. صمیمانه سپاسگزارشان هستم. سرکار خانم لیلا میرزمانی، همکار در ترجمه و مراحل بعد کتاب، کمک‌های شایان توجه و گسترده‌ای کردند که بسیار قدردانشان هستم و مسلماً بدون همکاری ایشان این ترجمه به سرانجام نمی‌رسید. همچنین جا دارد از همکاران و دوستان بزرگوارم دکتر جلال‌الدین بصام، دکتر فرشاد عسگری کیا، دکتر طاهر بابایی، دکتر حسن خوبدل، آقای سعید شریفی، دکتر نگار کفیلی، دکتر مهدی خانکه و سرکار خانم شهره عرب که در مباحث تخصصی از مشاوره‌های آنان بهره گرفتم، قدردانی کنم.

عبدالکریم عطارزاده

دبیاچه‌ای بر ویرایش دوم

سه سال پیش در چاپ نخست کتاب حاضر، فکر می‌کردم به‌زودی موانع تجاری با ایران برداشته می‌شود و قالیچه‌های جدید ایرانی مجدداً در امریکا در دسترس خواهند بود. آرزو داشتم قالی‌بافان عشایر در ایران دوباره قالیچه‌های خود را با نخ‌هایی که به روش‌های سنتی رنگری کرده‌اند، بیافند. این روزها که قالیچه‌های ایرانی به بازار ما بازگشته‌اند، فقط تعداد معدودی از آن‌ها با روش‌های سنتی رنگری شده‌اند و همان‌گونه که تصور می‌کردم فوق‌العاده هستند! همین رخداد به‌تنهایی باعث شد تا مطالب کتاب حاضر را روزآمد کنم و در این ویرایش فصل جدیدی به قالیچه‌های ایران اختصاص دهم.

در این زمان تغییرات مهمی در جغرافیای سیاسی (ژئوپولیتیکی) دنیای قالیچه‌ها به وقوع پیوست که بعضی از آن‌ها عجیب‌اند. در زمان چاپ نخست، یکی از پایدارترین و پرثمرترین منابع قالیچه‌های شرقی پاکستان بود، کشوری که مهاجران افغانی در اردوگاه‌هایش زندگی می‌کردند و بعضی از بهترین فرش‌های جهان را می‌یافتند؛ اما اکنون هزاران نفر از آن قالی‌بافان، اردوگاه‌هایشان را ترک کرده و به وطنشان بازگشته‌اند. از سوی دیگر، سه سال پیش، جنگ‌های داخلی بی‌پایان افغانستان، قالی‌بافی قابل توجه آنجا را نابود کرد، اگرچه اکنون نیز قالی‌بافی افغانستان در دوران تنزل خود است، اما نشانه‌هایی دیده می‌شود که گویا صنعت فرش در این کشور که قسمتی از فرهنگ هزارساله‌اش بوده است، دوباره بهبود می‌یابد.

ما با این مسائل و صدها تغییر دیگر در چاپ جدید کتاب *قالیچه‌های امروزی مشرق‌زمین* روبه‌رو هستیم. با وجود این، عنوان کتاب مرا متعهد به حفظ و ارائه اخبار به‌روز قالیچه‌های شرقی می‌کند. ما از نظر خود بهترین قالیچه‌های شرقی را که در بازار موجودند، شناسایی و مصور کرده‌ایم از آن جمله قالیچه‌های ایرانی که سه سال پیش (هم‌زمان با چاپ نخست کتاب) در بازار نبودند.

بر خلاف نوسانات دنیای قالیچه‌ها در سه سال گذشته، هنوز دو مورد به همان شکل سال ۲۰۰۰ باقی مانده‌اند: اول) ما هنوز در دوره‌ی طلایی قالیچه‌های شرقی زندگی می‌کنیم؛ دوم) خرید یک قالیچه شرقی در این زمان، در عین جالبی می‌تواند نگران‌کننده باشد. کتاب *قالیچه‌های امروزی مشرق‌زمین* راهنمای شما برای قالیچه‌های فوق‌العاده اما گاه گیج‌کننده قرن بیست‌ویکم

است. این کتاب مشاور شماسست برای شناخت قالیچه‌های شرقی، یافتن نوع واقعی آن، و بردن به منزل که تجربه‌ای لذت‌بخش است.

پیشنهاد

اگر برای مشاهده تصاویر این کتاب از ذره‌بین مناسب استفاده کنید، بیشتر یاد خواهید گرفت و لذت خواهید برد. از برخی تصاویر برای نشان‌دادن تفاوت میان خامه دست‌ریس یا ماشین‌ریس، استفاده از رنگ‌زاهای طبیعی یا مصنوعی، و مانند این‌ها استفاده شده است. یک ذره‌بین مناسب می‌تواند شما را شگفت‌زده کند و حتی چیزهایی درباره بافت قالیچه‌ها، و رویه مهم فرش‌ها نشان می‌دهد که بدون آن دست‌یافتنی نیست. مشاهده تصاویر قالیچه‌ها با ذره‌بین مانند آن است که به جای مشاهده باغ از بالکن، در میان آن قدم بزنید. این روش جذاب‌تر و سرگرم‌کننده‌تر است.

قالیچه‌های شرقی چگونه قیمت‌گذاری می‌شوند

در چاپ قبلی سعی کردیم یک راهنمای قیمت برای قالیچه‌های جدید ارائه کنیم. فکر می‌کردیم رویدادهای جهانی، بازار قالیچه‌های شرقی را شدیداً تکان دهد و قیمت برخی قالیچه‌ها افزایش، و بعضی تنزل یابد. در ویرایش حاضر تلاشی برای پیشنهاد قیمت واقعی هیچ‌یک از قالیچه‌ها صورت نگرفته، اما در عوض راهنمای گسترده‌تری به شرح زیر ارائه شده است:

به‌طور کلی قالیچه‌های جدید شرقی بر اساس فوت (پا)^۱ مربع (در ایران مترمربع) قیمت‌گذاری می‌شوند و شما می‌توانید قیمت آن‌ها را بر این مبنا محاسبه کنید. برای مثال، یک فرش ویژه ۹ در ۱۲ پا (حدود ۲/۷۵ در ۳/۶۶ متر) احتمالاً ۴۰۰۰ دلار عرضه می‌شود (برای به دست آوردن فوت مربع طول و عرض را در هم ضرب می‌کنیم. به این ترتیب ۹ ضرب در ۱۲ مساوی است با ۱۰۸ فوت مربع. ۴۰۰۰ دلار تقسیم بر ۱۰۸ فوت مربع برابر است با ۳۷ دلار به ازای هر فوت مربع) برای مترها نیز همین‌گونه محاسبه می‌شود (یعنی هر فوت برابر است با ۳۰/۴۸ سانتی‌متر. ۹ فوت برابر است با ۲ متر و ۷۴/۳۲ سانتی‌متر و ۱۲ فوت برابر است با ۳ متر و ۶۵/۷۶ سانتی‌متر که با ضرب طول و عرض به مترها عدد حدود ۱۰ متر به دست می‌آید و ۴۰۰۰ دلار برابر است با متری حدود ۴۰۰ دلار). بهتر است قالیچه‌ای ۶ در ۹ پا (۱/۸۲ متر در ۲/۷۵ متر) از همان نوع که با قیمت ۲۴۰۰ دلار ارائه شده، بخرید (۲۴۰۰ تقسیم بر ۵۴ برابر است با ۴۴ دلار به

۱. فوت یا پا (foot): واحد اندازه‌گیری طول برابر ۱۲ اینچ و معادل ۳۰/۴۸ سانتی‌متر که با مخفف *ft* یا پریم (') نمایش داده می‌شود (م).

ازای هر فوت مربع؛ حدود ۵ مترمربع و متری ۴۸۰ دلار) با فرض اینکه قالیچه‌ها واقعاً در بافت، مواد، ترکیبات و جز این‌ها مشابه باشند.

قالیچه‌های جدید شرقی، امروزه بین ۱۵ تا ۳۰۰ دلار به ازای هر فوت مربع (حدود ۱۵۰ تا ۳۰۰۰ دلار به ازای هر مترمربع) و برای تعداد کمی از قالیچه ابریشمی حتی به قیمت‌های بیشتری فروخته می‌شوند. بهترین قالیچه‌ها بین ۳۰ تا ۱۰۰ دلار به ازای هر فوت مربع (۳۰۰ تا ۱۰۰۰ دلار به ازای هر مترمربع) به فروش رفته‌اند. به‌طور کلی، قالیچه‌هایی که حاوی رنگ‌زاهای طبیعی و خامه دست‌ریس‌اند، ۳۰ درصد بیش از دیگر قالیچه‌ها ارزش دارند.

مراقبت و نگهداری

یک بار که چگونگی مراقبت از قالیچه‌های شرقی را یاد بگیریم، دیگر نگهداری از آن‌ها آسان می‌شود. در چاپ جدید، قسمتی را با عنوان «نگهداری قالیچه‌های شرقی» اضافه کرده‌ایم. این بخش در پایان کتاب قرار گرفته و ارزش این را دارد که نگاهی به آن بیندازید، چون در شرایط اضطراری کارآمد خواهد بود. هر جا که قالیچه شرقی نگهداری می‌شود، این مثل مطرح است: «یک وصله به موقع بهتر از چند وصله بی‌موقع است».